

1936 MONTRÖ BOĞAZLAR SÖZLEŞMESİ'NİN HÜKÜMLERİNİ DEĞİŞTİRME VEYA ENGELLEME ÇABALARI

Teoman Ertuğrul TULUN

Analist

Analiz No : 2024 / 4

19.04.2024

Bu yazı, ilk olarak AVİM tarafından 28 Mart 2024te yayımlanan [İngilizce bir makalenin](#) çevirisidir. Makalenin çevrilmesine AVİM Çevirmeni Ahmet Can Öktem katkıda bulunmuştur.

Uzun süredir çeşitli AVİM analiz ve raporlarımızda detaylı olarak açıkladığımız üzere, Karadeniz'i Akdeniz'e bağlayan tek su yolu olan Türk Boğazları, yüzyıllardır askeri ve ekonomik açıdan stratejik bir öneme sahiptir. Bu boğazlar, Avrupa ile Asya arasında doğal bir sınır oluştururlar. Ancak, aynı zamanda, bu iki kıtayı bir araya da getirirler. Türk Boğazları ile birleşen Karadeniz, Ege Denizi ve Doğu Akdeniz'den oluşan bölgenin Avrasya'nın omurgasını oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bu öneminden dolayı Türk Boğazları her zaman uluslararası stratejik gündemin önemli bir maddesini oluşturmuş ve üzerinde spekülasyonlar yapılan, Türkiye'ye Türk Boğazları'nın tam denetimini veren 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin hükümlerini aşmak için hilelere başvurulmuş bir konu olmuştur. Hızlıca hafızaları tazelemek için, söz konusu Sözleşmenin giriş bölümünde amacının aşağıdaki şekilde açıklandığının altını çizmek gerekir:

Boğazlar genel terimi altında yer alan Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi ve İstanbul Boğazı'ndaki geçiş ve seyrüseferi, 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan'da imzalanan Barış Antlaşması'nın 3. Maddesinde yer alan ilkeyi, Türkiye'nin güvenliği ve Karadeniz'de kıyıdaş Devletlerin güvenliği çerçevesinde koruyacak şekilde düzenlemek arzusuyla;^[1]

Ocak ayında yayınladığımız Karadeniz Bölgesinin Zorlu Ve Değişen Jeopolitik Ortamında 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesinin Uygulanmasının Dikkatli İdaresi başlıklı analizimizde, Karadeniz'de savaş durumunun yaşandığı bir ortamda Türkiye'nin İngiltere'ye mayın tarama gemilerini Ukrayna'ya gönderme izni vermemesinin nedenlerini inceledik. Bu kapsamda, Türkiye'nin 1936 Montrö Sözleşmesi hükümlerini titizlikle uygulamasının ayrıntılarını anlattık. Bu titiz uygulamanın yalnızca geniş Karadeniz bölgesinde değil, genel

olarak Avrupa'da barış ve istikrarın yeniden tesisi için önemli olduğunu vurguladık.[2]

Mart 2020 tarihinde, neredeyse dört yıl önce, yayınladığımız The Montreux Convention: Regional And Global Safety Valve (Montrö Sözleşmesi: Bölgesel ve Küresel Bir Emniyet Supapı) başlıklı AVİM raporumuzda, 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin uygulanmasına ilişkin aşağıdaki nihai değerlendirmeyi dile getirdik:

Tarih bizlere Montrö Sözleşmesini tartışmaya açmaya çalışmanın, Pandoranın Kutusunu açmaya eşdeğer olduğunu göstermiştir. Pandora'nın Kutusunu açmaya çalışmak, geçmişte yaşadıklarımızdan daha ciddi sorunlara yol açabilir. Montrö Sözleşmesi'nin mevcut haliyle muhafaza edilmesinin her zamankinden daha fazla geçerlilik kazandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu raporun başlığından da anlaşılacağı üzere, Montrö Sözleşmesi günümüz dünyası için hala işlevsel bir bölgesel ve küresel emniyet supapıdır. Geçmiş deneyimlerin bize gösterdiği üzere, bu emniyet supapı Türkiye'nin denetimi altında işler halde tutulmalıdır.[3]

Bu değerlendirmeden iki yıl sonra, 24 Şubat 2022 tarihinde Rusya'nın Ukrayna'ya karşı askeri operasyon başlatmasıyla patlak veren Rusya-Ukrayna savaşı, 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin yalnızca Karadeniz Bölgesi için değil, dünya güvenlik düzeni için de ne kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur. Böylesine hassas bir ortamda Türkiye'nin Sözleşme'nin hukuki hükümlerini titizlikle uygulayarak tüm akit tarafların haklarını koruyan dengeli tutumunun dünya barışı için büyük bir kazanım olduğuna şüphe yoktur. Hal böyleyken, Montrö Sözleşmesi'ne taraf olmayan ve Sözleşme hükümlerinin değiştirilmesinde yasal olarak söz sahibi olmayan bazı ülkelerin yetkililerinin son zamanlarda yanlış anlaşılmaya çok müsait açıklamalar yaptığını şahit olduk. Bunun bir örneği, ABD Savunma Bakanlığı Müsteşarı Bayan Celeste Wallender'in bir basın toplantısında Ankara'dan 24 Şubat 2022'den beri yürürlükte olan Montrö Sözleşmesi'nin 19. Maddesinin uygulamasını değiştirmesini ve Boğazları NATO savaş gemilerine açacak şekilde yorumlamasını arzuladıklarını ve bu konuda Türkiye ile birlikte çalışmak istediklerini belirtmesidir. Adı geçen kişinin bu konudaki açıklamaları ABD Savunma Bakanlığı'nın deşifre ettiği basın toplantısı metninde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

SORU: Çok teşekkürler.

Birleşik Krallık bir mayın tarama gemisi göndermeye çalışmıştır ve bu çabası Türkiye ve Montrö tarafından engellenmiştir -- Türkiye, Montrö Sözleşmesi'ni kullanarak bunu engellemiştir.

ABD veya müttefikleri mayın tarama gemileri gibi gemiler göndermeye çalıştıklarında bunun bir sorun olmaya devam edip etmeyeceği konusundaki fikriniz nedir ve Ukrayna'ya yardımın engellendiği başka benzer olaylar gördünüz mü?

WALLANDER: Bulgaristan, Romanya ve Türkiye'nin Karadeniz'de bir mayın temizleme operasyonuna katıldıklarını duyurduklarını belirtmek isterim. Bunu memnuniyetle karşılıyoruz çünkü bu sadece Ukrayna için değil, uluslararası bir deniz olan Karadeniz'deki ticari gemicilik ve genel olarak deniz taşımacılığı için gerçekten önemli olacaktır. Dolayısıyla, Türkiye de dâhil olmak üzere, Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerle, Türkiye'nin karar verdiği ve Montrö Sözleşmesi'nin bir nevi koruyucusu

olarak Montrö Sözleşmesi'nin bu hükmüne başvurduğu çatışma durumundan uzaklaşabileceğimiz koşullar oluşturmak için çalışma yapmak istiyoruz.

Türkiyenin Montrö hükmüne başvurma sebebinin Rusyanın Ukraynaya karşı açtığı savaştan kaynaklandığını belirtmek isterim. Dolayısıyla, bizim yapmamız gereken, Ukraynalıların Rus saldırılarına karşı kendilerini savunmaya devam etmelerini desteklemek ve böylece Karadeniz'i ticari deniz taşımacılığına tamamen açabileceğimiz bir ortamın oluşmasını sağlamaktır. Koşullar geçmişe kıyasla daha iyi bir durumdadır. Zira Ukrayna, büyük ölçüde Karadeniz'deki Rus donanma kuvvetlerini ve saldırı kabiliyetlerini geri püskürtmedeki başarısı sayesinde, bir miktar tahıl ve ticari gemiyi gönderebilmiştir.

Ancak, ticari denizciliğe geri dönüşün sağlanması ve Ukrayna'nın Karadeniz'e kıyısı olan bir ülke olarak uluslararası hukuk çerçevesinde hakkı olduğu üzere bir donanma, bir deniz gücü olarak faaliyet gösterebilmesi için asıl anahtar, Rusya'nın Ukrayna'ya karşı yürüttüğü savaşı sona erdirmesidir.[4]

Bu tür açıklamaların Karadeniz'deki savaş ortamını daha da alevlendireceği ve karmaşık hale getireceği şüphesizdir. Montrö Sözleşmesi'nin nasıl uygulanacağına karar verecek tek ülke Türkiye'dir ve bu uygulama konusunda görüş bildirecek ülkeler de Sözleşme'ye taraf olan ülkelerdir.

Öte yandan hatırlanacağı üzere ABD, Husilerin Kızıl Deniz'deki gemilere yönelik saldırılarına karşılık vermek üzere Refah Muhafızı Operasyonu adı altında yirmiden fazla ülkeden oluşan bir koalisyon kurmuş ve geçtiğimiz günlerde deniz nakliye rotalarına yönelik bir başka saldırının ardından, ABD ve İngiltere kuvvetleri Yemen'deki onlarca Husi hedefine hava ve füze saldırıları düzenlemişti. Bu konuda bir Amerikan düşünce kuruluşu tarafından yapılan değerlendirmelerde, Türk Boğazlarının hukuki statüsünü göz ardı eden ifadelere yer verildiği görülmektedir. Bu tür bir açıklamanın örneği aşağıda sunulmaktadır:

ABD Başkanı Joe Biden Perşembe günü Husilere karşı gerçekleştirdiği saldırılar dolayısıyla alkışlanmalıdır. Uluslararası ticaret, değişmesi mümkün olmayan coğrafyanın dayattığı katı gerçekler olan sekiz ana deniz geçiş noktası tarafından kısıtlanmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri, uzun zamandır bu noktaların her birinde seyrüsefer serbestisinin sağlanmasının hayati bir ulusal güvenlik çıkarı olduğunu kabul etmektedir. Bu saldırı, söz konusu çıkarların korunmasına katkı sağlamıştır. Bu sekiz küresel geçiş noktasının yarısı, geniş bir alana dağılmış durumdadır. Avrupa'da (Cebelitarık Boğazı), Afrika'da (Ümit Burnu), Doğu Asya'da (Malakka Boğazı) ve Amerika'da (Panama Kanalı) sadece birer tane bulunmaktadır. Ne yazık ki, bu kritik geçiş noktalarının diğer yarısı, güneybatı Asya'nın Avrupa ve Afrika ile buluştuğu nispeten küçük bir bölgede yoğunlaşmıştır: İstanbul Boğazı, Süveyş Kanalı, Babül Mendeb Boğazı ve Hürmüz Boğazı. Bu bölge aynı zamanda küresel ekonomik büyümeyi sürdürmek için gerekli olan enerjinin en önemli kaynağıdır. Bu iki gerçek, ABD başkanlarının çoğu zaman aksini yapmak istemelerine rağmen, neden Orta Doğu'ya orantısız bir şekilde odaklanma ihtiyacı sonucuna yeniden ulaştıklarını açıklamaktadır.[5]

Türk Boğazlarını, dünyanın bu bölgesinde dargeçit olarak görülen diğer boğaz ve kanallarla aynı kefedede değerlendirmek yanlıştır. Türk Boğazlarının tamamen Türkiye'nin egemenliği altında olduğunu ve bu boğazlardan geçişi düzenleyen tek sözleşmenin 1936 Montrö Sözleşmesi olduğunu dikkate almayan değerlendirmeler, dünyanın bu bölgesindeki gelişmeleri yanlış yorumlamaya ve kaçınılmaz olarak yanlış politikalar üretmeye mahkûmdur.

*Fotoğraf: [Hürriyet Daily News](#)

[1] Teoman Ertuğrul Tulun, *The Montreux Convention: A Regional And Global Safety Valve*, Report Series of Center for Eurasian Studies 17 (Ankara: Terazi Publishing and Center for Euraisan Studies, 2020), 8.

[2] Teoman Ertuğrul Tulun, Careful Management Of The Implementation Of The 1936 Montreux Convention In A Difficult And Changing Geopolitical Environment Of The Black Sea, *Center For Eurasian Studies (AVİM)* 2024, no. 1 (January 18, 2024): 12, <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4706300>, <https://avim.org.tr/en/Analiz/CAREFUL-MANAGEMENT-OF-THE-IMPLEMENTATION-OF-THE-1936-MONTREUX-CONVENTION-IN-A-DIFFICULT-AND-CHANGING-GEOPOLITICAL-ENVIRONMENT-OF-THE-BLACK-SEA>.

[3] Tulun, *The Montreux Convention: A Regional And Global Safety Valve*, 40.

[4] Celeste Wallander, Assistant Secretary of Defense for International Security Affairs Celeste Wallander Holds (U.S. Department of Defense, Jnuary 2024), <https://www.defense.gov/News/Transcripts/Transcript/Article/3653743/assistant-secretary-of-defense-for-international-security-affairs-celeste-walla/https%3A%2F%2Fwww.defense.gov%2FNews%2FTranscripts%2FTranscript%2FArticle%2F3653743/assistant-secretary-of-defense-for-international-security-affairs-celeste-walla%2F>.

[5] Alex Plitsas, Experts React: What to Know about US and UK Strikes on the Houthis in Yemen, *Atlantic Council* (blog), January 12, 2024, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/experts-react/experts-react-what-to-know-about-us-and-uk-strikes-on-the-houthis-in-yemen/>.

Yazar Hakkında :

Teoman Ertuğrul Tulun , Avrasya İncelemeleri Merkezi'nde (Ankara) analisttir. Dr. Teoman Ertuğrul Tulun, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi doktorasını Ankara İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi'nde tamamladı. Avrupa Birliği Çalışmaları, Küreselleşme, Yabancı Düşmanlığı, Nefret Söylemi Çalışmaları ve Uluslararası İlişkiler *alanlarında çalışmalar yapmaktadır.*

Atıfta bulunmak için: TULUN, Teoman Ertuğrul. 2024. "1936 MONTRÖ BOĞAZLAR SÖZLEŞMESİ'NİN HÜKÜMLERİNİ DEĞİŞTİRME VEYA ENGELLEME ÇABALARI." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Analiz No.2024 / 4. Nisan 19. Erişim Temmuz 17, 2024. <https://avim.org.tr/public/tr/Analiz/1936-MONTRO-BOGAZLAR-SOZLESMESI-NIN-HUKUMLERINI-DEGISTIRME-VEYA-ENGELLEME-CABALARI>

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE

Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax:** +90 (312) 438 50 26

 @avimorgtr

 <https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi>

E-Posta: info@avim.org.tr

<http://avim.org.tr>

© 2009-2024 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır